DISSERTATIO EPISTOLICA

AD

VIRVM MAXIME REVERENDVM

AC DOCTISSIMVM

AVGVSTVM GOTTHELFF GRAFFIVM,

THEOLOGVM PRAESTANTISSIMVM

QVA SVAM

DE PYTHONISSA ENDOREA

SENTENTIAM

A

THEOLOGI APVD GENEVENSES

LONGE CELEBERRIMI AC ERVDITISSIMI

IOAN. ALPHONSI TVRRETINI,

OBIECTIONIBVS

MODESTE VINDICAT

IOAN. FRANCISCVS BVDDEVS,

THEOL. D. ET P. P.

IENAE, APVD IO. FRID. RITTERVM.

A. O. R. M DCC XXVII.

58700(13)

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

VIR MAXIME REVERENDE

INter plurima, quae TVI erga me amoris exſtare voluiſti, documenta, hoc quoque refero, quod humaniſſimis TVIS, quas nuper ad me dediſti, litteris, IOANNIS ALPHONSI TVRRETINI, Geneuenſium theologi longe celeberrimi, *diſputationem*, quam vocat, *apologeticam, pro veritate religionis chriſtianae aduerſus incredulorum difficultates*, operis, vt vidi, quod molitur, inſignis *partem quintam*, adieciſti. In ea enim licet viro iſti doctiſſimo placuerit, meam de pythoniſſa Endorea ſententiam, rationesque, quibus eam comprobaui, ſub examen reuocare; mirifice tamen mihi placuit, eo quod ingenii iſtud acumen, cum ſumma animi moderatione coniun-

ctum, quod in omnibus ſcriptis Turretinianis elucet, ibi quoque deprehenderem. Tantumque abeſt, vt indigne tulerim, a tanto me refutari viro, vt elogia potius, quae mihi tribuit, mihi pudorem incuſſerint. Nec ſane is ego ſum, qui aliorum a meis opinionibus pati nequeam diſſenſum; immo me pati poſſe, etiamſi aſperis ſatisque duris id fiat verbis, non vno, vt puto, hucusque demonſtraui exemplo. Nihilque magis a ſapientiae laude alienum eſſe exiſtimo, quam ſi quis ſe ſolum ſapere credat, magnamque ſtatim animo concipiat iram, ſi quis in rebus quoque leuisſimis aliter ſe ſentire ſignificet.

Cum vero ea, quae doctisſimus TVRRETINVS, ad meas infringendas rationes in medium adtulit, quantumuis apte & concinne excogitata, me nondum inducere potuerint, vt in ipſius prorſus transirem caſtra, & quaedam non omnino nullius momenti ſupereſſe credam, quae dubiis eius reponi queant; ſumma eius modeſtia animique aequitas me dubitare non ſinit, quin in bonam interpretaturus ſit partem, ſi ea paucis expoſuero; immo hoc minime ingratum illi fore, confido. Ad TE, VIR MAXIME REVERENDE, vt haec ſcribere adgrederer, non ea ſolum me induxit, quam iam indicaui ratio, quod TVA opera iſta ad me peruenit diſſertatio, quae haecce litteris conſignandi occaſionem mihi praebuit, ſed & quod doctisſimo non minus TVRRETINO, quam mihi, TVVM probaſti candorem, eruditionem, ingenii-

que vim ſingularem, adeoque vterque noſtrum TE communem eumque ſincerum agnoſcat amicum. Nec opportunitatem hancce praetermittere volui, declarandi publice, quanti TE faciam, idque & ob virtutes praeclaras, & ob egregia etiam TVA in ſacra noſtra merita. Quanta enim eccleſiae noſtrae, quae Geneuae eſt, cura, vt illibata maneret doctrinae puritas, quanta ſimul & prudentiae, & moderationis laude praefueris, nemo niſi eorum omnium, quae in vrbe iſta celeberrima noſtra aetate contigerunt, prorſus ignarus, neſcire poteſt.

Dum vir doctisſimus TVRRETINVS in eo eſt, vt inſtituto prorſus laudabili chriſtianae religionis veritatem ab obiectionibus impiorum hominum vindicet; iure meritoque illorum profligat ſententiam, qui etiam a ſpiritibus malignis, certe eorum opera & interuentu, miracula edi poſſe, adfirmant, ſaltem incertum eſſe, annon in eorum hoc poſitum ſit viribus, ſibi, aliisque perſuadere conantur. Miratus namque & ipſe non ſemel ſum, viros quosdam doctos, praeſertim in Anglia, qui ceteroquin ſatis egregie religionis chriſtianae cauſſam contra atheos egerunt, in hanc ingreſſos ſententiam, cum ſpirituum creatorum non ſatis nobis nota ſit potentia, non quoque conſtare, annon aut eadem, aut ſimilia efficere poſſint, quae Chriſtus atque apoſtoli, vt a Deo ſe, ad veram ſalutis viam mortalibus monſtrandam, miſſos eſſe demonſtrarent, magna cum videntium & audientium admiratione perpetrarunt. Iidem vero dum

nihiloſecius veritatem religionis chriſtianae ex miraculis probare voluerunt, inexplicabiles ſibi diſpoſuerunt anfractus, ex quibus non niſi magno labore, & ne tum quidem ſatis feliciter, ſe potuerunt expedire. Vnum hic duntaxat nominare placet, qui & inter reliquos eminet, SAMVELEM CLARCKIVM, virum vtique ingenio praeſtanti praeditum, quo & ad atheorum impietatem deſtruendam funditusque euertendam magna cum laude ita vſus eſt, vt omnes iis elabendi vias praecluderet, & quo ſe reciperent, nihil relinqueret. Sed cum ad miracula ventum, * quibus vel maxime chriſtianae religionis innititur veritas, dum de iis ea ratione diſſerit, vt malignis ſpiritibus illa edendi facultatem denegare non audeat; mirum in modum ſe torquet, ſuiſque ſe inuoluit ambagibus, vt hocce integrum chriſtianae religioni maneat praeſidium, quod tamen ipſemet, certe ſi vim & robur iſtius argumenti ſpectes, labefactauerat. Nec video, quae nos cogat neceſſitas, eiusmodi ſpiritibus creatis tribuere potentiam, qua eos gaudere, nec vllo exemplo probari, nec aliis argumentis demonſtrari poteſt. Immo dum ſpiritibus creatis, etiam malignis, ſi rem omnem rite aeſtimemus, aliquid tribuitur, quod ſoli Deo conuenit; parum abeſt, quin in Deum ipſum iniurios eſſe cenſeam, qui eiusmodi quid adſerunt. Cum vero

* *de l'exiſtence & des attributs de Dieu &c. tom. II. cap. XIX. pag. 367.*

vero nihil iſtis ſit ſolemnius, quam vt nobis inculcent, nemini noſtrum conſtare, quantae ſint ſpirituum vires, & quibus circumſcriptae ſint limitibus; recte prorſusque eleganter TVRRETINVS reſpondet: *Verum parcant viri doctisſimi, qui ita ratiocinantur, non ſtringit haec inſtantia. Quid enim? An quia ignoramus qualis & quanta ſit cacodaemonum potentia, ideo debemus malignos illos ſpiritus in numina conuertere, operationesque plane diuinas iis adſcribere, qualis eſt ſubita animantium productio, ſolo verbo, ſolo iuſſu, qualis & mortuorum ſuſcitatio; futurorum praenuntiatio, aliaque id genus?*

Nec tamen, vt puto, vir doctiſſimus diffitebitur, maiorem ſpirituum creatorum, etiam malignorum, potentiam eſſe, quam hominum eſt. Licet itaque miracula edere, hoc eſt, eiusmodi quid, quo naturae leges tolluntur aut mutantur, efficere nequeant; nihil tamen obſtat, quo minus per cauſſarum naturalium directionem, aut combinationem, aliaue ratione, talia perpetrare poſſint, quae in hominum viribus poſita non ſunt, quaeue merito *mirabilia* dixeris. Pari ratione licet futura, quae contingentia vocantur, non magis aut ſcire aut praedicere queant, quam homines; cum tamen multarum rerum abditas perſpiciant cauſſas, quae nos latent, dubitandum non eſt, quin quaedam futura & ſciant ipſimet, & aliis indicare queant, quae vim humani intellectus multum ſuperant. Idque ſi concedamus, nihil tamen inde conſequitur, quo argumenti, quod pro veritate religionis chriſtia-

nae,

nae, a miraculis Chriſti & apoſtolorum, deſumitur, vis imminuatur aut labefactetur; cum criteria, quibus vera & genuina miracula a praeſtigiis iſtis infernalis genii diſcernantur, luculenta praeſto ſint. In illis enim cum eiusmodi quid conſpiciatur, quo leges naturae tollantur, aut immutentur; a ſolo Deo ea proficiſci poſſe, nemo non intelligit.

Ad ipſam pythoniſſam Endoream vt tandem accedamus, atque praedictionem ab ea Sauli factam; tres de ea inter viros doctos circumferri ſententias conſtat. Prima illorum eſt, qui ipſum Samuelem, aut potius animam eius, a muliere iſta euocatam Sauli adparuiſſe, eumque fata illi imminentia edocuiſſe contendunt. Altera eorum, qui diabolum adſumta Samuelis ſpecie, iſta feciſſe autumant. Tertia denique illorum eſt, qui nullam hic intercesſiſſe infernalis genii operam, ſed cuncta pythoniſſae fraudibus peracta fuiſſe, arbitrantur. Ex hiſce doctisſimus TVRRETINVS, reiecta prima & ſecunda, tertiam amplexus eſt, atque ſibi propugnandam ſumſit. Cumque in eo conſentiamus, primam admitti nulla ratione poſſe; de ſecunda ſolum vt diſpiciamus, ſupereſt. Quodſi enim probatum fuerit, nondum eam ita labefactatam, vt non firmo potius conſiſtere talo iure cenſeatur; quo loco tertia habenda ſit, nemo non perſpiciet.

Hic vero cumprimis, vt reliqua eo rectius procedant, nobis inquirendum eſt, quid אוב quidue

ue בעלי אוב apud Ebraeos ſignificet. Non magni equidem momenti hoc eſſe vir doctiſſimus exiſtimat. *Hic opus non eſt*, inquit, *critice diſquirere, quid eſſet* אוב, *quid* בעלי אוב *apud Ebraeos. LXX.* ἐγγαστρίμυθους *vertunt; vulgata verſio, habentes Pythonem. Hoc conſtat, mulierem hanc ex iis diuinis ſeu hariolis fuiſſe, qui necromantiae operam dabant, & conſultis vel euocatis mortuis, res futuras eorum auxilio, ſe praedicere gloriabantur.* At ego neutiquam, tam leui brachio hoc praetermittendum, exiſtimo, cum caput fere cauſſae in eo conſiſtat. Si enim inde probatum fuerit, per ſpiritum malignum, aut eius intercedente opera, hanc praedictionem factam; meris vtique mulierculae iſtius fraudibus ſcenam hanc inſtructam fuiſſe, dici nequit. Iam vero neminem fugit, licet vox אוב, & in multitudinis numero אובות interdum *vtrem* denotet, vt *Iob. XXXII. 19.* & hinc ſignificatio eius ad ventriloquos ſeu ἐγγαστρίμυθους translata ſit, eo quod a maligno ſpiritu obſeſſi, velut vtres inflati turgeſcerent, & impurus ſpiritus interdum ex illorum ventre, aut partibus obſcœnis reſponſa daret; ſubinde tamen per eam ipſum ſpiritum malignum indicari, qui certis artibus eliciebatur, vt euocaret mortuorum manes, qui quaerentes futura, aut alia, quae ex illis diſcere cupiebant, condocerent. Sic Moſes inter eos, qui artes magicas & diuinatorias exercebant, quosue Deus inter Iſraëlitas tolerari noluit, diſerte recenſet ושאל אוב *& interrogantem Ob; Deut. XVIII. 11.* Vbi an aliud quid per vocem אוב quam

B ſpiri-

ſpiritus aliquis malignus, ſi ſenſus iſtorum verborum ſibi conſtare debet, intelligi queat, valde dubito. Pari ratione & *Leuit. XIX. 31.* dicitur: אל־ תפנו אל־ האובות quae verba IO. CLERICVS recte vertit: *ne conuertamini ad fatidicos ſpiritus;* atque porro in *commentario* ad *h. l.* obſeruat: *Nos* אוב *putamus eſſe ſpiritum malum, qui certis artibus eliciebatur, vt euocaret mortuorum manes, qui praedicerent, quae ab iis petebantur.* Nec morari nos debet, quod ſpiritus ille malignus mortuorum manes euocaſſe dicitur, qui quaerentes de rebus futuris aut occultis erudirent: ſiquidem, ſi vel maxime manes mortuorum reuera non excitarit, facili tamen negotio phantasmate quodam, oculis illorum, qui aderant, obiecto, ſe hoc feciſſe, aut facere poſſe, perſuadere iis potuit. Nobis quidem, vtcumque ea res ſe habuerit, perinde eſſe poteſt; cum ſolum oſtendere cupiamus, voce אוב in hisce aliisque locis, ſpiritum quemdam malignum ſignificari. Atque hoc ex ipſo iſto, de quo praecipue diſceptamus, loco, *1. Sam. XXVIII. 7.* longe eſt manifeſtisſimum. Mulier enim iſta, quam Saul adibat, diſerte vocatur בעלת אוב *domina Ob* ſeu *habens Ob.* Non itaque ipſa mulier erat *Ob*, ſed per *Ob* reſpondebat ad ea, de quibus conſulebatur; quemadmodum & *Ob* eiusmodi quid erat, quod quaerentes de rebus futuris certiores facere poterat, quod non poteſt non aut de ſpiritu maligno, aut de re quadam, qua ſpiritus malignus ad ſententiam ſuam manifeſtandam vtebatur, & cum ipſe

ipſemet ſuberat, intelligi. Hinc & Saul mulierem iſtam ita adloquitur: diuina mihi באוב *per Ob, & fac mihi aſcendere, quem tibi dixero.* Confirmari idem ex *Eſ. XXIX. 4.* poteſt, vbi adflictas Hieroſolymitanorum opes deſcribens propheta, *humiliaberis*, inquit, *e terra loqueris atque e puluere; humilis erit tua oratio, erit* כאוב *ſicut Ob vox tua, atque e puluere ſermo tuus murmurabit.* Cum enim diuinus vates τῷ *Ob* vocem, eamque humilem atque ſubmiſſam, tribuat; ſpiritus aliquis haud ſine ratione intelligitur, qui talem vocem edat. Quod ſi enim dicas, mulieres, quae ſe eiusmodi ſpiritum habere iactitabant, ad fallendos incautos tali voce vſas, vt crederent a ſpiritu quodam eam profectam; obſtabit, quod nullo exemplo doceri aut probari queat, de ipſis hominibus vel mulieribus vatidicis vocem אוב vſurpari. Et quid, quaeſo, ambagibus opus? cum Lucas diuinus ſcriptor, *act. XVI. 16.* Philippis puellam fuiſſe, memoret, quae habuerit πνεῦμα Πύθωνος, *ſpiritum Pythonis.* A ſpiritu itaque quodam, eoque vtique maligno, effata eiusmodi atque vaticinia, quibus futura miſeri mortales condoceri cupiebant, edebantur. Et ne vllum ſuperſit dubium, Lucas diſerte refert, ſpiritum iſtum a Paulo ex puella iſta eiectum. Dicebat namque τῷ πνεύματι, *ſpiritui iſti: praecipio tibi in nomine Ieſu Chriſti, egredere ex illa. Et ipſa iſta hora egreſſus eſt ab illa.* Spiritus itaque aliquis fuit, qui per puellam illam reſponſa dedit, cui

Paulus praecepit, vt ex puella egrederetur, qui etiam mandato apoſtoli obſequutus eſt.

Iam expendamus paullisper, quae eruditiſſimus TVRRETINVS contra noſtram diſputat ſententiam. *Altera ſententia*, inquit, *de ſpectro Samuelis a diabolo fabricato, atque animato, & cuius ore diabolus fata Saulis praedixerit, non minus grauibus ac intolerandis laborare incommodis, nobis videtur. Vt mittamus enim, ne verbum quidem in ſacro textu eſſe, nec de ſpectro, nec de diabolo, vnde conſtat, poteſtatem illam, ſpectra fabricandi, atque animandi, ac per ea miſeris mortalibus illudendi, diabolo ineſſe? An id docet ratio? Nemo dixerit. An reuelatio? Nec id etiam dici poteſt. Fuerunt haec ethnicismi ſomnia, apud quem neſcio quot fabulae de lamiis & lemuribus venditabantur.* Miror, virum doctiſſimum tam fidenter dicere, in ſacro textu ne verbum quidem eſſe, nec de ſpectro, nec de diabolo. Secus enim eos ſentire oportet, qui per אוב ſpiritum quemdam malignum ſignificari credunt, quos vtique non omni deſtitui fundamento, ex antea dictis patet. Iam vero non tantum mulier illa dicitur בעלת אוב *habens Ob*; ſed Saul quoque diſerte eam ita adloquitur: *diuina mihi* באוב *per Ob.* Dum porro quaerit, vnde conſtet, poteſtatem illam, ſpectra fabricandi atque animandi, ac per ea miſeris mortalibus illudendi, diabolo ineſſe? innuere videtur, ac ſi nulla prorſus dari ſpectra credat. Quod niſi verba viri doctiſſimi indicarent, fateri mallem, me ſententiam eius non recte capere, quam aliquid

quid illi tribuere, quod forte ei in mentem non venit. Reſponderi autem ad iſtam quaeſtionem, ni fallor, haud difficulter poteſt. Ad rationem enim quod attinet, ea euidenter docet, non eſſe ἀδύνατον, vt ſubſtantiae quaedam materiae expertes exſtent, & facultate agendi in corpora praeditae, quas quidem nos ſpiritus vocamus. Iſtud qui negare velit, ei demonſtrandum, cur ἀδύνατον ſit, vt eiusmodi ſubſtantiae exſiſtant. Hoc autem ſi admittatur, non video, quid obſtet, quo minus efficere aliquid queant, quod homines aut videant, aut audiant; id quod ſpectra vocare ſolemus. Quod ſi dicas, ex eo, quod non ἀδύνατον ſit, vt eiusmodi ſubſtantiae ſeu ſpiritus exſiſtant, & talia efficere queant, nondum conſequi, reuera eos exſiſtere; id quidem lubens fateor: nec tamen, vt ratio vlterius hic progrediatur, exigi poteſt. Cum enim res, vt loqui ſolent, facti ſit; ad aliorum, qui, ſe iſtas ſpirituum operationes aut vidiſſe, aut audiuiſſe, adfirmant, teſtimonia, omnis probatio redit. Ad quae quidem quid regeri ſoleat, haud ignoro. Nec vtique me fugit, quanta ſit plurimorum mortalium ad alios fallendos pronitas pariter ac calliditas, quanta rurſus aliorum ſit credulitas, quamue facile in errorem induci queant. Non me fugit, quanta ſit vis & efficacia imaginationis, praeſertim ſi adfectus, temporisque & loci ad vim ſenſuum impediendam comparata ratio accedant, & quam facile inde contingat, vt homines ſe aliquid audire, aut videre exiſti-

ment, quod reuera nec vident, nec audiunt. Haec & alia, quae adferri ab iis ſolent, qui ſpectra dari negant, probe ſcio, ſaepiusque perpendi. Si tamen rurſus conſidero, quanta ſemper fuerit in omnibus totius fere orbis populis eorum multitudo, qui ſpectra ſe vidiſſe, aut vocem, vel ſonum, quem ediderunt, audiuiſſe, perhibuerunt; nondum perſuadere mihi poſſum, omnium iſtorum ita prorſus reiicienda teſtimonia, vt quosdam ſaltem excipere nolimus, qui & tanta fuerint ſinceritate, vt alios decipere noluerint, & tanta prudentia & circumſpectione, vt decipi ipſimet non potuerint. Alterutrum enim dicere oportet, ſi aliquem ceu teſtem parum idoneum reiicere velimus; deceptorem eum eſſe aut deceptum. At de tanto hominum numero hoc adſerere, quod aut decipere omnes voluerint, aut omnes decepti ſint, quantumuis ſe deceptos negent, & eiusmodi rerum περιςάσεις adferant, vt eos decipi potuiſſe, credibile non ſit, durum; fateor, admodum mihi videtur. Ex ſcriptura ſacra autem dum vir doctiſſimus proferri teſtimonia cupit, aut potius proferri poſſe negat; prouocare equidem liceret ad loca illa, vbi diſerte ſpectrorum iniicitur mentio; *Marc. VI. 49. Luc. XXIV. 37.* Id enim inde intelligitur, diſcipulorum ſeruatoris eam fuiſſe ſententiam; ob quam cum nuspiam ab eo reprehenſi legantur, nec aliud quid in ſcriptura ſacra occurrat, quod eidem repugnet; falſam illam erroneamque fuiſſe, dici nequit. Quodſi non omnis

inde

inde eximatur ſcrupulus; cogitandum porro, infinita fere in ſcriptura ſacra eſſe loca, in quibus ſpirituum creatorum, bonorum, pariter ac malorum iniicitur mentio, ita quidem vt, tamquam ſubſtantiae materiae expertes, intellectu tamen & voluntate, ſimul vero & potentia agendi in corpora, eaque longe maiori, quam hominum eſt, praeditae, deſcribantur. Hoc vero ſi ita eſt, ecquid obſtabit, quo minus interdum talia efficiant, quae oculos aureſque hominum feriunt? Id vero eſt, quod ſpectra adpellitamus.

Sed pergit vir eruditisſimus: *certe ſi talis facultas, ſpectra, hoc eſt, corpora ſimilia corporibus defunctorum, fabricandi, atque animandi, eorumque ore loquendi, penes diabolum eſſet, quam miſera eſſet viuentium ſors? quanta occaſio ipſos perpetuo decipiendi atque terrendi? Et quam impoſſibile eſſet, ab eiusmodi deceptionibus ſibi cauere? Quis ergo credat Deum optimum maximum & humani generis amantem, talem poteſtatem ſceleſtiſſimo enti, ſibi rebelli, boniſque omnis oſori, concedere voluiſſe?* At cum longe maius quid ſit, quod infernalis genius poteſtatem habeat, permittente Deo, corpora hominum inuadendi, eaque adfligendi, aut ceu organis ac inſtrumentis ſuis, iis vtendi, quod in obſesſis fieri adſolet, quam quod potentia gaudet, interdum ſpeciem quamdam corporis humani effingendi, & per eam verba quaedam proferendi; haec quidem ei denegari nequit, niſi ſimul & illam in dubium vocare velis. Quod tamen a viro doctisſimo fieri non exiſtimo;

cum

cum exempla iſta quam plurima & luculentisſima, quae euangeliorum ſcriptores ſacri litteris conſignata nobis reliquerunt, obſtent. Immo cum daemoniorum ex corporibus obſeſſorum expulſiones haud exiguum miraculorum a Chriſto perpetratorum numerum conſtituant, quibus chriſtianae religionis veritas adſtruitur; hiſce omnibus nihil omnino effici, fatendum eſſet, niſi admittamus, homines iſtos miſeros reuera a ſpiritibus malignis obſeſſos, eaque omnia expertos, quae de iis narrantur. Tanta itaque tamque terribilis cum iſtorum ſpirituum in corpora hominum ſit poteſtas; cur quaeſo ea agere atque efficere non poſſent, quae ſpectris tribuuntur? Immo & non minor eorum in ipſas mentes impiorum hominum eſt poteſtas; quippe quas caligine ac tenebris replere, in errores coniicere, ad foeda quaeuis incitare atque impellere poſſunt. Euidentiora haec ſunt, quam vt in dubium a quoquam vocari queant; ſimul tamen ita comparata, vt quae de ſpectris eorumque operationibus dicuntur, leuia prae iis cenſeri debeant. Quare ſi rationes a viro doctisſimo adlatae quidquam probarent, plus probarent, quam ipſe forte vellet; nullam ſcilicet ſpirituum in hominum aut corpora aut mentes operationem admittendam eſſe. Quantumuis autem magna in hiſce omnibus malignorum ſpirituum ſit poteſtas; limites tamen, quibus Deus eam circumſcripſit, neutiquam transgredi, adeoque ſine eius voluntate & permisſione efficere ni-

hi

hil poſſunt. Quod ſi non eſſet, tum demum dici poſſet, *miſeram eſſe viuentium ſortem, occaſionemque perpetuo eſſe illos decipiendi atque terrendi, immo impoſſibile eſſe, ab eiusmodi deceptionibus ſibi cauere.* Iam vero haec nos non feriunt, qui ſpiritus malignos non aliter potentia ſua vti poſſe, credimus, quam prout Deus aut ad iuſtisſimam mortalium poenam, aut rurſus ſolum ad illorum caſtigationem, & hinc porro omnino ſalutem, hoc eis concedit. Quod ſi feriant, proſcribendae erunt omnes malignorum ſpirituum in homines operationes, & clarisſima ſimul ſcripturae ſacrae effata in dubium vocanda.

Addit tandem vir doctiſſimus: *Sed, quod durius longe atque a vero alienius nobis videtur, ea eſt futuri notitia, quam diabolo tribuunt ſententiae iſtius fautores. Quis enim neſcit, futuri notitiam praerogatiuam Dei eſſe? & quis ignorat quam viuide & quanta cum verborum emphaſi, eam ſibi adſerat & propriam faciat, apud Eſaiam. Declarate res venturas, ait, & noſcemus vos eſſe Deos. Quis ille eſt, qui res iſtas declarauit ab initio &c. Dices, diabolum multa noſſe, e quibus de futuro iudicium ferre poteſt, hocque pacto, quaenam fata Saulem manerent, praedicere potuiſſe. Sed profecto diaboli ſagacitate hanc in rem opus non erat.* Futurorum vtique, quae contingentia vocari ſolent, notitia Deo ita propria eſt, vt in eum merito iniurius cenſeatur, qui illam aut homini, aut ſpiritui cuidam creato tribuere velit. Cum vero, vti iam antea dictum, cauſſae quaedam rerum futurarum ſpiritibus etiam malignis notae eſſe

queant, quae homines fugiunt; illorum quoque, quoad euentus futuros longe maiorem ampliorem-que, quam horum, eſſe notitiam, nemo mirabitur. Quodſi ergo muliercula quaedam aut vetula, talia praedicat, quae captum eius merito ſuperare cenſentur, ſagacitate omnino diaboli opus eſſe exiſtimo; quodſi inſuper artem ſpiritus malignos euocandi, qui alios futura doceant, profiteatur; quis, quaeſo, dubitabit, quin a ſpiritus potius maligni, quam a mulierculae iſtius ſagacitate, oracula iſta fuerint profecta?

Quae deinceps doctisſimus TVRRETINVS pro ſua ſententia confirmanda adfert, eo fere redeunt, regem imbecillo fuiſſe ingenio, qui non ſemel in vita dementiae & melancholicarum pasſionum indicia dederit, ſuperſtitioſum, credulum, a Philiſtaeis preſſum, pauefactum, extra ſe poſitum, a Deo deſertum, ſolitisque Dei reſponſis deſtitutum, denique tota die & nocte ieiunum, quod ad metum & credulitatem augendam non parum faciat; mulierem contra, quam conſuluerit, fuiſſe callidam, vafram, ad nequitias omnes & fallacias inſtitutam, longoque vſu edoctam. Nihil ergo fuiſſe facilius, quam vt eiusmodi homo, qualis rex iſte fuerit, a tali muliere falleretur, & ad quiduis credendum induceretur. Ego quidem illis, quae de Saule dixit, non refragabor: ad mulierem autem iſtam quod attinet, vereor ne vir doctisſimus illam longe callidiorem aſtutioremque nobis ſiſtat, quam reuera fuit. Quicquid eius ſit, ſi haec omnia ita ſe habuerint, prout vir doctisſi-

mus ingenioſe ea depinxit; nihil aliud inde ſequitur, quam per fraudes & fallacias iſtius mulieris ea peragi ita potuiſſe: reuera autem peracta eſſe, nondum euincunt. Id enimuero eſt, de quo quaeritur. Immo cum antea probatum ſit, mulierem iſtam opera maligni ſpiritus vſam eſſe; omnia iſta, ni fallor, quantumuis ſpecioſe & eleganter dicta, ſponte ſua corruunt.

Non itaque etiam neceſſe fuerit, copioſe disputare, an iſta, quae diuinus ſcriptor narrat, per meras mulieris iſtius fieri potuerint fallacias? Dum vero fieri non potuiſſe probaui, confirmare ſolum ſententiam illam, atque oſtendere volui, ſi vel maxime ab eo, quod caput cauſſae eſt, diſcedas, non tamen deeſſe, quae illis, qui cuncta per fraudes & fallacias geſta exiſtimant, opponi queant. Eſtque tota haec ita comparata diſputatio, vt non aliis rationibus, quam quae veroſimilitudinem quamdam pariant, pugnari queat. Quare ſi vel maxime rationes, quas doctiſſimus TVRRETINVS meis oppoſuit, probabiliores esſent; parum tamen inde ad rei ſummam proficeret. Iſtis enim rationibus, quantumuis magnam probabilitatis ſpeciem prae ſe ferentibus, nihil aliud euinceretur, quam hoc, veroſimile admodum videri, cuncta per fraudes & fallacias eſſe geſta. At ſi ratio iterum certa & firma adferatur, qua probetur, ſpiritus maligni omnino acceſiſſe operam; tota iſta diſputatio, quid fraudes mulieris efficere potuerint, vſu carebit atque ſuperuacua erit.

Interim nec id concedo, rationes, quibus vir doctiſſimus meas impugnauit, ceu probabiliores praeferendas eſſe. Dixeram: *Si cuncta per fraudes & fallacias facta eſſent, temporis quodam interuallo, ad haec ita excogitanda & diſponenda opus fuiſſet.* Reſpondet vir doctiſſimus: *Verum mulieres eiusmodi ad omnem fallaciam inſtitutae, longo tempore, multis conſiliis opus non habebant, ad ſuas fraudes diſponendas & exercendas. Hic inprimis quid facto opus eſſet, res ipſa ſtatim docebat, ipſeque rex ad deceptionem admittendam ita erat diſpoſitus, vt multae ambages ad eum decipiendum quaerendae non eſſent.* At virum doctiſſimum mulierem iſtam callidiorem aſtutioremque credere, quam reuera fuit, antea iam monui. Vt rex ad eam veniret, praeter omnem eius contingebat opinionem, nec vmquam eiusmodi quid exſpectare poterat. Hic itaque ſtatim ſineque mora, aut vllo temporis interuallo, omnia iſta, quae ad ſcenam illam inſtruendam dicenda aut agenda erant, mulieri iſti in mentem venire potuiſſe, fidem, fateor, ſuperat. Praeterea quod hic negat doctiſſimus TVRRETINVS, temporis quodam interuallo opus fuiſſe, deinceps adfirmat, ſuamque adeo refellit reſponſionem, vt ipſemet quoque, VIR MAXIME REVERENDE, recte obſeruaſti. *Etenim regem*, inquit, *quamquam mutato habitu, nec niſi duobus ſtipatum comitibus multis indiciis cognoſcere potuit, a ſtatura, a facie, quis enim Palaeſtinae incolarum ipſum non viderat? a ſermonibus comitum eius, quos haud dubie callida mulier, cum per ſe, tum per alios, diligenter, magnaque cum ſolertia ſciſcitata*

ta a fuerat &c. Enimuero ſi mulier iſta tot indiciis opus habuit, vt regem cognoſceret, ſi comites eius, tum per ſe, tum per alios diligenter magnaque cum ſolertia ſciſcitata eſt; nonne temporis quodam interuallo opus fuit?

Nec rationes iſtae dubium, quod propoſui, veroſimile non eſſe, *mulierem ſimulaturam, ſe regem non noſſe, ſi ipſum nouiſſet, ſiquidem cur ſimularet cauſſae nihil fuerit, eo quod neſciret, quam ob rem ad ſe veniret*, tollunt. Iam antea regem illi ita notum fuiſſe, vt eum ſtatim, cum mutato habitu ad illam accederet, agnoſcere potuerit, non temere ſibi quis perſuaſerit. Vt ex aliis indiciis, quae vir doctiſſimus commemorat, hoc intelligeret, praeter alia, temporis quoque ratio non permittebat. Regem non ſani capitis fuiſſe fatetur, quod in eo rerum ſtatu a caſtris diſceſſerit: ſed addit, *nec ſano capite fuiſſe, plus ſatis adparebat.* Sed num mulier iſta hoc ſtatim ſibi perſuadere poterat? Simulaſſe itaque eam, ac ſi regem non noſceret, atque exſpectaſſe, donec a mortuo id accepiſſe videri poſſet, nondum hucusque euictum eſt. Dixeram porro: *quis credat, mulieri vocem Samuelis adeo cognitam fuiſſe, vt imitari eam auſa ſit? Si vero eam non recte imitata eſſet, nonne id Saul ſtatim erat animaduerſurus?* Reſpondet vir doctiſſimus, imitatam eam eſſe vocem ſenilem, vocem prophetae ac magiſtratui conuenientem. At vox ſenilis, prophetae & magiſtratui conueniens, nondum eſt vox Samuelis. Vidit hoc ipſe vir doctiſſimus; hinc ſubiicit: *Quodſi vero Samuelis voci per omnia ſimilis*

 milis

milis non fuerit, quis miretur, inter vocem hominis, & vocem eiusdem mortui, aliquid diſcriminis eſſe! At cum hominis mortui nulla vox ſit, mulier vocem Samuelis non aliam, quam quae viuentis fuit, imitari potuit. Quantumuis etiam Saul *conſternatus* & *mentis impos* fuerit, quod vir doctiſſimus porro vrget; non tamen omni rationis ac ſenſuum vſu fuit deſtitutus. Immo, quoniam res magni momenti erat, de qua agebatur, & in qua ſalus eius verſabatur; eum quam accuratiſſime ad omnia, quae videbat, aut audiebat, attendiſſe, vt credamus, par eſt.

Obieceram porro, *ſermones perſonati Samuelis, ſimplicitatem mulierculae, quantumuis callidae, multum ſuperare; non potuiſſe vetulam illam de rebus ad rempublicam pertinentibus tam perite ratiocinari; neque Saulis & Dauidis fata diuinatione quadam politica praedicere.* Regerit vir doctisſimus, dubium non eſſe, *quin Saulem a Deo reiectum, Dauidemque ei praelatum, in vulgus notum fuerit.* Sed num inde ſtatim ſequitur, illud etiam mulierculae huic notum fuiſſe? Pergit, *cum ergo res Saulis peſſimo in ſtatu eſſent, nihil eſſe iis in ſermonibus, quod mulier iſta forte politices callentiſſima, vt erant plerumque vates, forte & monita atque inſtituta a Saulis comitibus, proferre non potuerit.* At bene eſt, quod vir celeberrimus dixit, mulierem iſtam *forte* politices fuiſſe callentisſimum, itemque eam *forte* a Saulis comitibus monitam ac inſtitutam fuiſſe. Haec enim, quam, incerta iſta ſint, atque lubrica, ſatis ſuperque docent.

Vltimo

Vltimo loco dixeram; ſi impoſtura ſolum fuiſſet, nullam adparere rationem, cur mulier iſta *non laeta potius quam triſtia praedicere maluerit; ſiquidem triſtis rerum exitus nullum periculum, laetus contra magna praemia ei adferre potuiſſet.* Reſpondet vir doctiſſimus, *cum hocce argumentum nimis probet, nihil probare, ſiquidem contra triſtia omnia auguria, regibus ac imperatoribus prolata, faciat, quae tamen magno vt plurimum vatibus ipſis vſui fuerint.* Verum ſi aliquando triſtia auguria vatibus ipſis vſui fuerunt; haud dubie tum & alia rerum fuit conditio, quam illa, in qua & Saul, & mulier quoque, immo & tota gens Iſraëlitica fuit conſtituta. Nec intelligere licet, quodnam ex triſti hocce augurio muliercula iſta capere potuerit commodum. Sed pergit: *ad haec imminentia Sauli fata ita clara erant, per ſeſe, vt metuere potuerit mulier, ne ſi laeta praedixiſſet, ſe ridendam propinaret, ſuamque omnem auctoritatem amitteret.* Praeliorum omnium dubius atque anceps eſt euentus. Adeoque nec imminentia Sauli tam certa erant fata, vt mulier eiusmodi quid, quod vir doctiſſimus inde colligit, metuendi habuerit cauſſam. Praeterea ſoli Sauli & comitibus eius, quae praedixit, innotuerunt, qui ſi vel maxime ſuperſtites poſt praelium fuiſſent, non tamen auſuri fuiſſent prodere, quid muliercula praedixerat, niſi ipſimet omnium ſe odio & ludibrio exponere voluiſſent. Nullam itaque cauſſam metuendi habebat mulier, ſi laetioribus auguriis vel maxime euentus non reſpondiſſet. Sed nondum adquieſcit vir doctiſſimus,

quin

quin potius, *proſtremo*, inquit, *nec deſunt, qui coniiciunt, in odium edicti contra hariolos a Saule promulgati mulierem in eo magis magisque terrendo delectatam eſſe, ſponteque cadentem, non modo non ſuſtentaſſe, ſed & fortius ad deſperationem & ruinam impuliſſe.* Mera autem cum haec ſit coniectura, omni fundamento deſtituta, eaque non viri doctiſſimi, ſed aliorum, quorum ſententiam refert; vt plura hac de re addamus, neceſſe non eſt.

Atque haec ſunt, VIR MAXIME REVERENDE, quae doctisſimo TVRRETINO reſpondere volui, non vtique litigandi animo, ſed vt quaeſtioni, de qua ſaepe inter viros doctos diſceptatum fuit, & forte porro diſceptabitur, lucem adfunderem. Nec omni, vt puto, amica haecce ſententiarum, & rationum, quibus vtrimque pugnatur, collatio, deſtituetur fructu. Etſi enim aliae rationes, quibus ſpirituum malignorum exiſtentia & operationes demonſtrari poſſunt, non deſint, ſi vel maxime ſpectrum illud Endoreum euaneſcat; non temere tamen vllam demonſtrationem dimittendam, cenſeo, qua iſtius doctrinae veritas extra dubium atque controuerſiam poni queat, ne plus quam decet diſſentientibus in re grauisſima largiendo, in errore eos confirmare videamur. Vale, VIR MAXIME REVERENDE AC DOCTISSIME, &, quod facis, mihi porro faue. Scribebam Ienae die XVII. Sept. anno MDCCXXVII.